

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ТА ФАКТОРИ, ЩО ФОРМУЮТЬ ПРОДОВОЛЬЧУ БЕЗПЕКУ КРАЇНИ

О. В. ВАРАКСІНА, старший викладач
(Аграрно-економічний коледж Полтавської державної аграрної академії)

***Анотація.** Розглянуто основні аспекти та фактори, що впливають на рівень продовольчої безпеки країни. Наголошено на важливості харчової промисловості, яка є організатором та інтегратором ефективного функціонування продовольчого підкомплексу кожної країни.*

***Ключові слова:** продовольча безпека, аграрний сектор, національна продовольча безпека, продукти харчування, самозабезпечення, аспекти продовольчої проблеми, фактори продовольчої проблеми, загрози продовольчої проблеми.*

Забезпечення продовольчої безпеки – стратегічна проблема, з якою може зіштовхнутися будь-який уряд країни у проведенні своєї внутрішньої і зовнішньої політики. Не йдеться ні про яку стабільність у країні, якщо держава не в змозі забезпечити своїх громадян достатнім і повноцінним рівнем споживання основних продуктів харчування і не може вести самостійну зовнішню політику, якщо ринок продовольства усередині країни залежить від імпортної інтервенції.

Дослідження показують, що нині немає жодної держави, яка б не переймалася питаннями продовольчої безпеки.

Метою дослідження статті є аналіз основних умов, аспектів і чинників, що визначають рівень продовольчої безпеки у сучасних реаліях.

Суттєвий вклад в аналіз загальних проблем продовольчої безпеки і розвитку агропродовольчого сектора зробили такі вчені, як І. І. Лукінов, П. Т. Саблук, В. М. Трегобчук, М. А. Хвесик, А. С. Лисецький, П. П. Борщевський, Л. В. Дейнеко, О. М. Царенко, В. А. Іл'яшенко, М. Й. Хорунжий, В. М. Геєць, М. В. Калинчик та ін.

Наявність великої кількості нерозв'язаних проблем, дискусійність багатьох положень, а також їх велике практичне значення обумовлюють необхідність подальшого дослідження проблеми продовольчої безпеки України.

Виділяючи національну продовольчу безпеку як генеральну мету аграрної політики, науковці, які займаються продовольчою безпекою, пропонують зосередити увагу на таких її аспектах: продовольчому, сільськогосподарському, зовнішньоекономічному, агропромисловому, а також соціальному.

Продовольчий аспект є вихідним в аналізі пріоритетів, оскільки слугує кількісним вираженням основної мети аграрної політики – продовольчої безпеки. Він визначає рівень забезпечення країни продовольством, у тому числі власного виробництва, обсяги необхідних резервів продуктів харчування і сільськогосподарської сировини, а також фізіологічні та платоспроможні межі попиту на продукти харчування на внутрішньому ринку, характеризується показниками існуючої структури споживання і його фізіологічними нормами.

Сільськогосподарський аспект показує використання аграрного потенціалу країни у виробництві необхідних обсягів сільськогосподарської сировини та продовольства і характеризується відповідними показниками ефективності сільського господарства: урожайність культур, продуктивність тварин, продуктивність сільськогосподарських угідь, продуктивність праці, рентабельність виробництва, фондвіддача тощо.

Агропромисловий аспект дозволяє зробити аналіз матеріально-технічної бази сільського господарства та оцінити потенціал і ефектив-

ність переробних галузей, стан функціонування маркетингової сфери.

Зовнішньоторговий аспект відображає взаємозв'язок світового та внутрішніх сільськогосподарських ринків, що характеризується показниками обсягів імпорту й експорту кожного із продуктів; балансами ввезення і вивезення сільськогосподарської продукції і продуктів харчування; цінами на різні види сільськогосподарської продукції і продовольства власного і імпортного виробництва, відношенням їх рівня на внутрішньому та світовому ринках; показниками кон'юнктури зовнішніх ринків сільськогосподарської продукції і продовольства тощо.

Соціальний аспект охоплює питання платоспроможного доступу населення до продовольства, соціального захисту малозабезпечених категорій населення, посилення адресності соціальної політики, досягнення селом рівних із містом умов отримання реальних грошових доходів і соціального обслуговування, однакових умов соціального забезпечення для всіх груп населення незалежно від виду трудової діяльності та місця проживання тощо [3, 4].

Наразі на рівень продовольчої безпеки України впливає багато таких факторів, як здатність аграрного сектора своєчасно реагувати на кон'юнктуру ринку, стабільність ресурсного забезпечення і кооперативних зв'язків, наявність необхідних обсягів перехідних запасів, платоспроможність населення і доступність продовольства для всіх громадян, ступінь захищеності від засилля імпортової продукції, недостатнє інвестування коштів у розвиток сільської місцевості, а в результаті – і впровадження нових технологій і техніки у галузях продовольчого підкомплексу; слабка захищеність внутрішнього ринку від експансії з боку інших країн і поява залежності від імпорту окремих груп продовольчих товарів; дискримінаційна цінова, податкова та кредитна політика (відсутність системи пільг і дотацій для сільськогосподарських товаровиробників, продовольчої допомоги уразливим верствам населення) [5]. Традиційно дослідники виокремлюють шість основних умов забезпечення продовольчої безпеки держави [6] (рис. 1).

Науковці засвідчують, що за характером впливу на систему продовольчої безпеки чинники поділяються на стабілізуючі – сприяють еволюційному розвитку та підвищенню стійкості системи продовольчої безпеки, та деструктивні – знижують загальний рівень стійкості системи. Саме фактори, що мають деструктивний вплив, можуть сформувати загрози продовольчої безпеки (рис. 2).

Слід зазначити, що в Україні до теперішнього часу не досягнуто необхідного рівня випуску продовольства для забезпечення продовольчої безпеки. Серйозною перешкодою на шляху відновлення сільськогосподарського виробництва є, перш за все, загальноекономічна політика, що фактично дотепер призводить до відмови від фінансової підтримки галузі.

Основою організації, планування і здійснення практичних дій всієї системи забезпечення продовольчої безпеки є аналіз загроз, оцінка характеру реальних і потенційних внутрішніх і зовнішніх небезпек, кризових ситуацій та інших несприятливих факторів [2]. Тому початковим етапом визначення рівня продовольчої безпеки має стати аналіз загроз продовольчої безпеки, оскільки існуюча система реальних і потенційних загроз є дуже мінливою. Вони можуть зникати, їх рівень може знижуватись або, навпаки, наростати, при цьому, відповідно, буде змінюватись і рівень продовольчої безпеки. Ідентифікація реальних або потенційних загроз повинна стати підґрунтям для визначення пріоритетів у системі забезпечення продовольчої безпеки країни, які також не повинні бути сталими, а повинні переглядатись і змінюватись залежно від тієї чи іншої ситуації [11].

Важливу роль у розв'язанні продовольчої проблеми відіграє і харчова промисловість, яка є не тільки завершальною ланкою виробництва кінцевих продовольчих товарів, а й організатором та інтегратором ефективного функціонування продовольчого підкомплексу кожної країни.

Харчова промисловість в економічній системі країни по праву є стратегічно значущою галуззю, оскільки поряд із сільським господарством формує ринок харчових продуктів і створює стратегічні запаси продовольства.

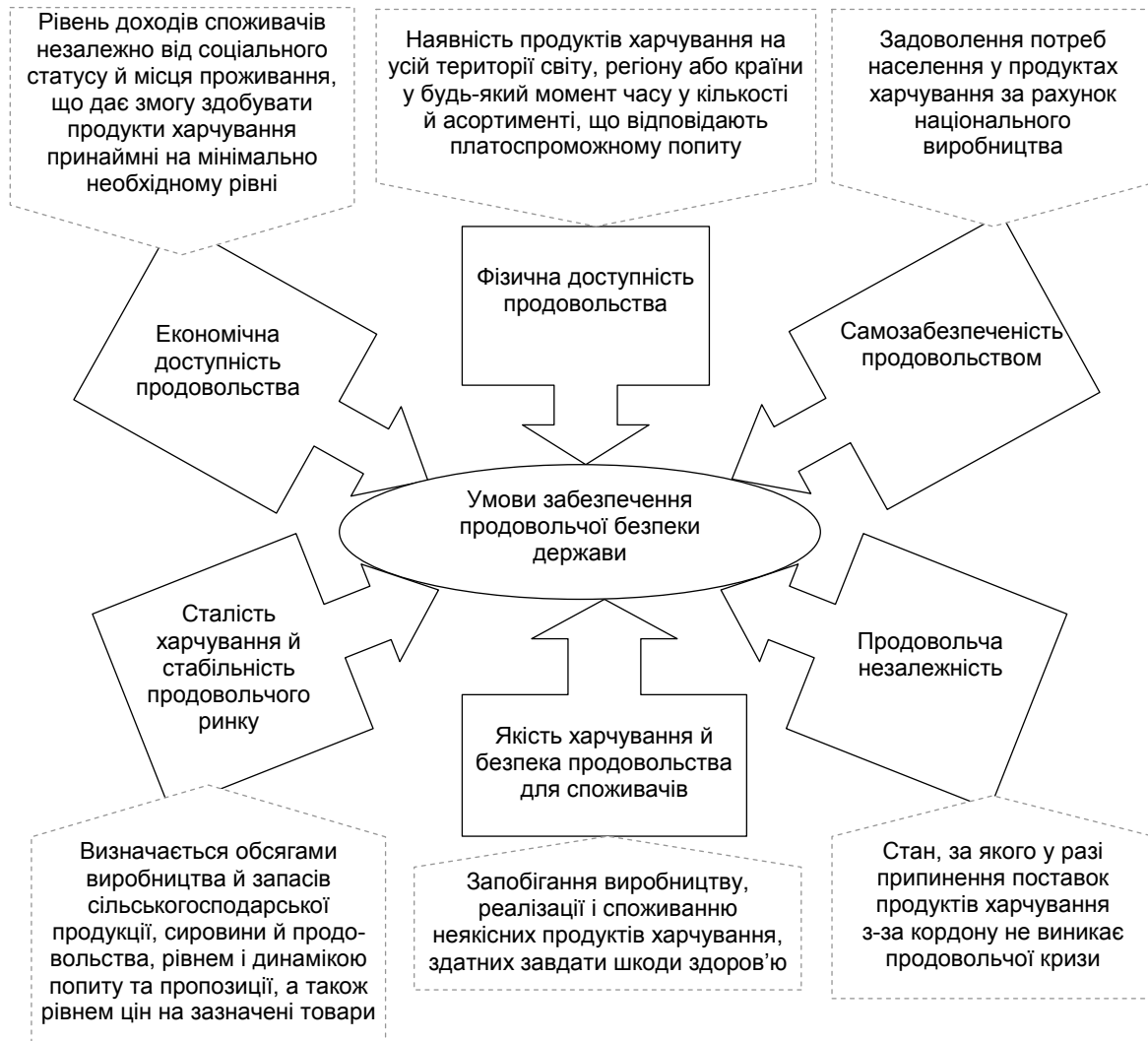

Рис. 1. Умови забезпечення продовольчої безпеки країни

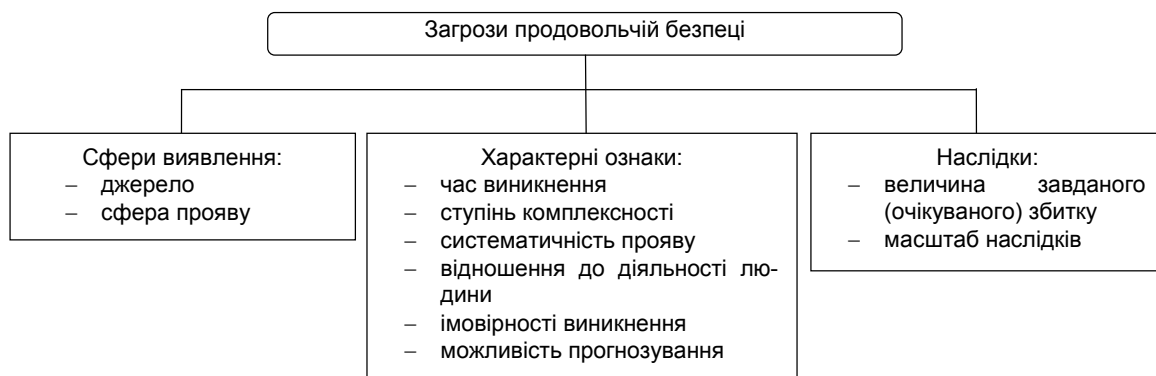

Рис. 2. Класифікаційні критерії загроз продовольчій безпеці

Рівень розвитку харчової промисловості є індикатором продовольчої безпеки країни, яка в Україні в останні роки була серйозно підірвана скороченням обсягів випуску вітчизняних

харчових продуктів і збільшенням завезення імпортного продовольства.

Основою здоров'я людини є насамперед правильне збалансоване харчування, що скла-

дається з доброякісних харчових продуктів. На українському ринку продаються десятки найменувань харчових продуктів закордонного виробництва, що містять компоненти, заборонені до використання у виробництві та реалізації в розвинених європейських країнах. Зі зміцненням позицій зарубіжних представників на вітчизняному ринку продовольства Україна перетворюється на регіон збуту недоброякісної продукції, з простроченим терміном зберігання.

На українському ринку продаються десятки найменувань харчових продуктів закордонного виробництва, що містять компоненти, заборонені до використання у виробництві та реалізації в розвинених європейських країнах. Зі зміцненням позицій зарубіжних представників на вітчизняному ринку продовольства Україна перетворюється на регіон збуту недоброякісної продукції, з простроченим терміном зберігання.

Неякісна продукція спричиняє виникнення всіляких алергічних захворювань, роздратування, висип, загострення онкологічних захворювань і т. д.

Слід зазначити, що в Україні до теперішнього часу не досягнуто необхідного рівня випуску продовольства для забезпечення продовольчої безпеки. Серйозною перешкодою на шляху відновлення сільськогосподарського виробництва є, перш за все, загальноекономічна політика, що фактично дотепер призводить до відмови від фінансової підтримки галузі.

Основа продовольчої безпеки країни, в першу чергу становить стабільність функціонування аграрного сектора. Тому необхідно визнати його основоположну роль і необхідність державної підтримки його стабілізації та подальшого розвитку. В сучасних економічних умовах особливо важливе значення має підвищення конкурентоспроможності вітчизняного виробництва, що випускає продукти харчування та інші товари широкого народного споживання.

Продовольче забезпечення занадто важлива сторона розвитку суспільства, щоб його повністю віддати у приватні руки, а державна підтримка може мати багатоаспектний характер, зокрема у сфері інвестування виробництва. За роки реформ приплив інвестицій у

сільське господарство практично припинився. Тому сьогодні, безсумнівно, необхідною є державна підтримка найбільш важливих виробництв, які становлять основу продовольчої безпеки країни у вигляді зворотних довгострокових кредитів.

Важливо підкреслити, що сьогодні розширення і посилення стабільності власного виробництва можливе лише у разі вкладання капіталу у галузі сільського господарства. Така політика зумовить не лише підтримку вітчизняних товаровиробників, а й поступове витіснення значної частини імпортних товарів із ринку, що дасть можливість створити нові робочі місця в аграрному секторі економіки, збільшити платоспроможність і гарантії вільного доступу населення до продуктів харчування [2].

Отже, основу продовольчої безпеки можна сформулювати тільки в разі проведення активної державної політики, про що свідчить і досвід країн із інтенсивним сільським господарством і розвиненими ринковими відносинами [13]. Сучасний стан економіки України визначає особливу актуальність системної діяльності держави із забезпечення продовольчої безпеки. Причому, необхідна цілеспрямована аграрна і продовольча політика держави, орієнтована на досягнення гарантованої продовольчої безпеки країни.

Сьогодні проблема продовольчої безпеки для України є принциповою. Щоб сформулювати в Україні соціально орієнтовану економіку, необхідно виконати стратегічне завдання – створення потужного аграрного сектора для забезпечення потреб населення в продуктах харчування на рівні економічно розвинених країн, що є показником досягнення достатнього рівня продовольчої безпеки. Особливість забезпечення продовольчої безпеки України полягає не лише в самозабезпеченні основними видами продовольства, але й у створенні потужного агропродовольчого потенціалу. Цьому сприяють природно-кліматичні умови України, наявність майже 40 % світових чорноземів [7].

Для забезпечення продовольчої безпеки України необхідна стратегія, захист таких державних інтересів, як соціальна стабільність, задоволення потреби в харчуванні, незалеж-

ність від імпорту, розвиток власного виробництва продовольчих товарів, створення резервних запасів для стабілізації продовольчого забезпечення [15]. Держава має задовольняти потреби населення в продовольстві, що досягається за рахунок забезпечення певного рівня вітчизняного виробництва або повного самозабезпечення.

Необхідність цього зумовлена низкою причин: по-перше, якщо держава не в змозі забезпечити за допомогою власного виробництва населення продуктами харчування навіть за мінімальними нормами, то її позиції у світі та на двосторонніх переговорах з іншими державами з політичних, економічних, культурних, соціальних питань значно послабляються. Створюється навіть можливість тиску на країну у вигляді торгового ембарго на ввезення продовольства, а не рідко і відмова гуманітарній допомозі.

Виникає реальна загроза національній безпеці країни, що виявляється в усіх сферах - в обороноздатності, у виробничо-технологічній, економічній, в соціальній, екологічній та духовно-моральних областях. Обумовленість такого стану визначається пріоритетним значенням самої продовольчої сфери, що безпосередньо зачіпає нагальні інтереси людей незалежно від їх вікового стану, національності і тощо. У сфері продовольчої безпеки схрещуються вузлові проблеми проведення агропромислової та економічної реформи, реальні тенденції розвитку виробництва сільськогосподарської та продовольчої продукції, вітчизняного ринку, ступінь його залежності від світового ринку продовольства.

По-друге, якщо держава орієнтується на світовий ринок, вважає за краще працювати з імпорнтним постачальником, а не з передбачуваним вітчизняним виробником, це підриває стійкість внутрішнього продовольчого ринку та призводить до дестабілізації економіки, безробіття сільського населення, соціальної напруженості тощо.

Основними напрямками забезпечення продовольчої безпеки України мають стати гармонізація національних стандартів сільськогосподарської продукції зі стандартами найбільш розвинених країн світу; надання пріоритетної підтримки нужденним верствам населення,

які через низькі доходи не в змозі забезпечити здорове харчування для своєї родини, а також заб вагітних жінок, дітей грудного, дошкільного й шкільного віку; здорового харчування в установах соціальної сфери; розвиток між-регіональної інтеграції у сфері продовольчих ризиків і продовольчого забезпечення з метою легкої доступності харчових продуктів; створення умов для збільшення кількості об'єктів торгової інфраструктури та громадського харчування різних типів; здійснення контролю відповідності вимогам законодавства України на всіх стадіях процесу виробництва, зберігання, транспортування, переробки та реалізації продуктів харчування; введення заборони на розповсюдження продуктів харчування, одержаних із генетично модифікованих мікроорганізмів (ГМО) і генетично модифікованих аналогів (ГМА); організація виробництва із залученням іноземних інвестицій у сільське господарство; підтримка національного аграрного товаровиробника цільовими субсидіями; стимулювання експорту продуктів харчування через надання пільг і виплату дивідендів суб'єктам, які займаються зовнішньоекономічною діяльністю, та на базі договірної (міжнародно-правового) закріплення продовольчих секторів на зарубіжних ринках, куди спрямовуються експортні поставки продуктів харчування; здійснення ефективної роботи системи санітарного, ветеринарного і фітосанітарного контролю з урахуванням міжнародних правил і стандартів; удосконалення державної торгової політики, регулювання ринків сільськогосподарської та рибної продукції, сировини та продовольства; прискорення розвитку інфраструктури внутрішнього ринку; здійснення моніторингу, прогнозування та контроль стану продовольчої безпеки [14].

Фундаментальною основою забезпечення національної продовольчої безпеки держави в сучасному світі є ефективний і сталий розвиток її аграрного сектору. Саме високо інтенсивне та високоефективне функціонування останнього визначає рівень виробництва аграрної продукції і сировини, а отже, і споживання основних продуктів харчування, від чого залежить здоровий фізичний і психологічний розвиток населення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко В. І. Про гарантування продовольчої безпеки України / В. І. Бойко // Економіка АПК. – 2006. – № 1. – С. 60–67.
2. Варченко О. До питання поєднання державного і ринкового регулювання продовольчої безпеки / О. Варченко // Економіка України. – 2004. – № 7. – С. 53–59.
3. Голікова К. П. Продовольча безпека держави; сутність, структура та особливості її забезпечення / К. П. Голікова // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. – 2012. – Вип. 22. – С. 16.
4. Гойчук О. І. Продовольча безпека : монографія / О. І. Гойчук. – Житомир : Полісся, 2004. – 348 с.
5. Дорош М. М. АПК України як складова світової продовольчої системи / Дорош М. М., Дадак О. О. // Економіка України. – 2008. – № 2. – С. 12.
6. Аграрная политика / А. П. Зинченко, В. И. Назаренко, В. В. Шайкин [и др.]. – М. : [б. и.], 2004. – 304 с.
7. Ільяшенко В. А. Продовольча безпека як складова державної агропродовольчої політики України / Ільяшенко В. А. // Економіка та держава. – 2008. – № 6. – С. 99–101.
8. Курман Т. В. Щодо понять та ознак продовольчої безпеки / Курман Т. В. // Економіка АПК. – 2009. – № 2. – С. 28.
9. Лайко П. А. Фактори підвищення рівня продовольчої безпеки / П. А. Лайко, М. Ф. Бабієнко, Т. Д. Іщенко // Економіка АПК. – 2006. – № 8. – С. 20–28.
10. Мельник Ю. Ф. Агропромислове виробництво України: уроки 2008 року і шляхи забезпечення інноваційного розвитку / Ю. Ф. Мельник, П. Т. Саблук // Економіка АПК. – 2009. – № 1. – С. 3–15.
11. Міляр Л. Ф. Сучасні підходи до оцінювання рівня продовольчої безпеки / Міляр Л. Ф. // Наука й економіка. – 2012. – № 1/25. – С. 63.
12. Резнікова О. С. Удосконалення механізму забезпечення продовольчої безпеки в Україні / О. С. Резнікова // Економіка АПК. – 2010. – № 5. – С. 35–38.
13. Румянцева Є. Є. Узгодження аграрної політики країн союзнаї держави Росії та Білорусі та СНД / Румянцева Є. Є. // Аграрна наука. – 2002. – № 2. – С. 4.
14. Ціхановська В. М. Сучасні інноваційні методи сприяння забезпеченню продовольчої безпеки України / В. М. Ціхановська, О. М. Ціхановська // Іноваційна економіка. – 2012. – № 2. – С. 25–29.
15. Філяр С. В. Сучасні концептуальні положення економічної й продовольчої безпеки / С. В. Філяр // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. – 2008. – Вип. 21. – С. 189–191.

Е. В. Вараксіна, старший преподаватель (Аграрно-экономический колледж Полтавской государственной аграрной академии). Основные аспекты и факторы, формирующие продовольственную безопасность страны.

Аннотация. Рассмотрены основные аспекты и факторы, влияющие на уровень продовольственной безопасности страны. Отмечена важность пищевой промышленности, которая является организатором и интегратором эффективного функционирования продовольственного подкомплекса каждой страны.

Ключевые слова: продовольственная безопасность, аграрный сектор, национальная продовольственная безопасность, продукты питания, самообеспечение, аспекты продовольственной проблемы, факторы продовольственной проблемы, угрозы продовольственной проблемы.

O. V. Varaksina, senior teacher (Agro-Economic College of Poltava State Agrarian Academy). The main aspects and factors that form the food security of the country.

Summary. Here are presented the main aspects and factors that affect the level of the food security of the country. It is stressed on the importance of the food industry which is an organizer and integrator of effective functioning of the food sub complex of each country.

Keywords: the food security, the agricultural sector, national food security, food, self – providing, aspects of the food problem, the factors of the food problem, the threat of the food problem.